

AKKOYUNLU SARAYINDA MANEVİ VE İDARİ GÜÇ: DERVİŞLER*

SPIRITUAL AND ADMINISTRATIVE POWER IN AQ-QOYUNLU PALACE: DERVISHES

Ayşe ATICI ARAYANCAN**

Öz

XV. yüzyıl Akkoyunlu coğrafyası siyasi, askeri, ekonomik ve dini (Sünni-Şii) açıdan karmaşa ve istikrarsızlığın yaşandığı bir bölgedir. Tasavvuf hareketlerin geniş yer bulduğu bu coğrafyada birçok şeyh ve derviş yönetim tarafından kabul edilip, himaye edilirken, Akkoyunlu yönetim ve seferlerinde manevi güç oluşturmuşlardır. Ayrıca Akkoyunlu sultanları geniş kitlelerinin kontrolünü sağlamak için halkın üzerinde nüfuzu olan söz konusu dervişler ile ilişkisini iyi tutarak, bu tavrını devlet siyaseti haline getirmeye çalışmışlardır. Devletin bekası için verilmesi gereken önemli kararda, sefere çıkma, tahta oturma vb. siyasi hamlelerde sultanların çoğu zaman ilk başvurdukları kesim dervişler ve şeyhler olmuştur. Öte yandan toplumun inanç ve gündelik yaşantısında etkili olan dervişler devlet hiyerarşisinde çeşitli roller üstlenerek devletin ve ordunun en başındaki sultanı yönlendirmişlerdir. Bu nedenle, Akkoyunlu devletinin idaresinde güçlü bir yapı oluşturan dervişlerin incelenmesi devletin din-siyaset ilişkisinin çözümlenmesi açısından önemli bir konudur.

Bu çalışmamızda XV.yüzyıl Akkoyunlu topraklarında yaşamış olan dervişlerin devlet idaresindeki rolü, kehanetleri ve otoritesi ile sultan üzerindeki yaptırımı, motivasyonu vb. birçok konu çok yönlü olarak sebep ve sonuçları ile örnekler çerçevesinde incelenecektir. Ayrıca toplum ve yönetim tarafından itibar kazanmış dervişlerin Akkoyunlu sultanları üzerindeki nüfuzları, sultan ve ordu mensuplarına rüya yorumları ve meczûb davranışlar ile verdiği mesajlar, siyasi yönlendirmeler, idari görevler ile birlikte Akkoyunlu devlet politikası ve seferler üzerindeki rolleri birincil kaynaklar doğrultusunda incelenecektir.

Anahtar Kelime: Akkoyunlu, derviş, keramet, meczûb,Türkmen

Abstract

The Aq qoyunlu geography in the 15th century was a region where confusion and instability in terms of political, military, economic and religious (Sunni-Shi'a) existed. In this geography where the Sufi movements had found widespread place, many sheikhs and dervish were accepted and protected by administrations and had created spiritual power in Aq qoyunlu administration and campaigns. In addition, the Aq qoyunlu sultans kept the connection with the dervishes in a good manner to control the large masses, since dervishes had influence over the people, and tried to make this attitude a state politics. Crucial decisions in political movements such as going into the battle or ascend to the throne to be made for the continuity of the state, the sultans often consulted dervishes and sheiks in the first place. On the other hand, these dervishes who were influential in the belief and everyday life of the society, had taken various roles in the state hierarchy and directed the sultan who was at the head of the state and the army. For this reason, the examination of the dervishes, who constituted a strong structure in the administration of the Aq qoyunlu state, was an important issue in terms of solving the religion-politics relation of the state. The aim of this study is to examine the issues such as the role, prophecies and authority of the dervishes who lived in the XV. Century's Aq qoyunlu lands,

* Makalenin Geliş Tarihi: 21.03.2018, Kabul Tarihi: 15.07.2018. DOI: 10.31624/tkbbvd.2018.14

** Dr.Öğr.Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ayse.atici2@gmail.com
ORCID ID :orcid.org/ 0000-0002-4232-2564

and their sanction and authority on the sultan in a multi-faceted way with examples and reasons. In addition, the dervishes gained reputation by the society and the administration, their influence on the Aq qoyunlu sultans, the messages given to the sultan and members of the army with their dream interpretations and enforced behaviors, political directions, administrative duties and their roles on Aq qoyunlu state policy and campaigns will be according to the primary sources.

Key words: Aq qoyunlu, Dervish, Miracle, Deranged, Turkmen

1.Giriş

XV. yüzyıl Akkoyunlu toprakları sosyo-ekonomik, siyasi, kültürel ve dini açıdan değişik grupların bir arada yaşadığı, istikrarın zor sağlandığı bir coğrafya olmuştur. Özellikle İlhanlı hâkimiyetinin sonunda bölgede çok sayıda “baba, derviş, şeyh” isimli kimseler faaliyette bulunup, toplum ve devlet erkânında çeşitli roller üstlenmişlerdir. Akkoyunlu sultanları kendi coğrafyalarında bulunan bu dervişler ile iletişim halinde olmuş, toplum üzerindeki önemini anlamış, onların kontrolünü sağlarken, sosyo-ekonomik, askeri ve siyasi açılardan ilişki düzlemi oluşturmuş ve geliştirmiştir. Geçmişten bugüne tarihimizde büyük yer kaplayan erenler olarak kabul edilen bu şeyh, derviş ve babalar mezhep ve tarikat farkı olmaksızın Akkoyunlu Türkmenlerinin hayat bulduğu manevi kaynaklar olarak kabul edilmiş, toplumsal birlikteliğin merkez noktalarını oluşturmuş, İslamiyet öncesi ve sonrasının manevi kabullerinin aktarılmasında etkili olmuşlardır (Çetin, 2007:75). Toplumun inanç ve gündelik yaşantısında etkili olan bu dervişler devlet hiyerarşisinde çeşitli roller üstlenerek devletin ve ordunun en başındaki sultan üzerinde ciddi etkilere sahip olmuş ve yönlendirmelerde bulunmuşlardır. Devletin bekası için verilmesi gereken önemli kararda, sefere çıkma, tahta oturma vb. siyasi hamlelerde sultanların motivasyon ve moral açısından ilk başvurdukları kişiler dervişler ve şeyhlerdir. Dervişlerin söylemleri, yaptıkları eylemler ve kehanetleri çoğu zaman devlet için alınan kararların yönünü ve siyasetini belirlerken, toplumun ve sultanın moralini yükseltmiş, ordunun cesaretini artırıp, çoğu yöneticinin kararlığını pekiştirmiştir.

Bu çalışmamızda amacımız XV.yüzyıl Akkoyunlu topraklarında yaşamış olan dervişlerin devlet idaresindeki rolü ve otoritesi ile sultan üzerindeki yaptırımı, motivasyonu, kehanetlerin manevi gücü vb. birçok konuyu çok yönlü olarak sebep, sonuçlar ve örnekler çerçevesinde incelemektir.

2.Motivasyon, Gayb Âlemin Habercisi ve Zafer Müjdecisi Olan Bazı Dervişler

Akkoyunlu devlet geleneğinde derviş, baba ve şeyhlere genel olarak büyük saygı duyulmuş, sözlerine itibar edilerek, himaye edilmişlerdir. Hatta bazılarının Akkoyunlu sarayında sultanların hemen yanı başında bulunduğu ve devletin bekası için alınacak tüm kararlardan haberdar edilip, söz hakkı verildiğini görmekteyiz. Özellikle gayb

âlemin aynası olarak görülen dervişlerin kritik zamanlarda verdiği kehanetlerin doğru çıkması onların itibarlarını daha da arttıran etmen olmuştur. Dervişler çoğu zaman dini ve mistik güçlerini kullanarak devlet, saraya ve sultanın manevi dünyasına girme yolunu tercih etmişlerdir (Işık, 2015:118).

Akkoyunlu döneminde suffliğe yakın olan Uzun Hasan ve halefleri Baba Abdurrahmân Şâmî, Baba Behram Çelebi, Nimetullah Sani, Dede Ömer Ruşenî, İbrahim Gülşenî gibi dervişler ile ilişkilerini sıcak tutmuş, onları himaye ederek, alacakları önemli kararlarda onlardan etkilenmişlerdir. Biraz meczûp, tuhaf ve geleceğin habercisi olan bu dervişler etraflarına topladıkları insanlar ve onlar üzerindeki nüfuzları sayesinde başta sultan olmak üzere devlet erkânının saygısını kazanıp devletin bürokratik birimlerinde görev almayı başarmışlardır. Savaşkan, cihatçı olan ve mehdilik iddiasında bulunan bu sufiler (İnalcık, 2005:131) iç ve dış politikanın yönlendirilmesinin yanında ordunun sefer kararı ve seyrinde etkili olmuşlardır. Sonsuz cezbe halinde olan, dünya işlerinden tümüyle kurtulmuş dervişler velilikte en yüksek mertebeye ulaşmaları ve Allah ile tek vücut olmalarından dolayı sultanlar tarafından çoğu zaman eren olarak görülmüştür (İnalcık, 2005:131). Ayrıca onların gaipten haber vermeleri, gerçekleşebilecek bela ve kötülükleri ya da iyi haberleri önceden kalp gözü ile görebilmeleri toplumun tüm kesimi tarafından önemsenmelerine yol açmıştır (Işık 2016: 85) . Dervişlere gönülden bağlanan sultanlar, çoğu zaman onların müridi olup, erenlerini keramet sahibi olarak görmüş ve onların rızasını kazanmaya çalışmışlardır. Bu sebepten çoğu sultan, devlet ricalî ve halk, dervişin emirlerine uymayı vacip bilmiştir. Müritlerin dervişlere yüklemiş olduğu kerametler onları kutsal makama taşırken, gerek devlet nezdinde gerekse toplum nezdinde güçlenmelerine neden olmuştur (Çınar, 2017:15).

Zamanın kutbu olarak görülen ve itibar edilen “baba, dede, şeyh ve derviş” lakaplı bu kişiler arasından sultanların onlara intisap etmesi ile birlikte ilişki düzlemi sultan-mürid ilişkisine evrilerek himaye edilip, tekke zaviye kurup, suyurgallar elde ederek toplumun büyük bir kesiminin temsilcisi olmayı başaranlar olmuşlardır. Ayrıca sultan ve halk huzurunda gizemli duruşları, meczûp halleri ile dikkat çeken dervişler, dua etmeleri durumunda her türlü kötülük, kaza, beladan uzaklaşılacağı inancı oluşurken, onların makamını sağlamlaştırmıştır (Işık, 2015:60). Dolayısıyla devletin iç ve dış politikası ile ilgili hamlelerde ve alınması gereken kararlarda, sefer öncesi ve sonrası başvuru ilk kişiler olmuş, onlardan zaferi müjdelemeleri beklenmiştir. Duaları ve nefesleri ile ordunun ve sultanın inancı ve maneviyatını güçlendirdiğine inanılmışlardır. Nitekim dönem kayıtlarına bakıldığında Akkoyunlu sarayında çoğu kez başvuru bu dervişlerin etkinliği, rolü ve itibarı oldukça yüksektir. Özellikle Uzun Hasan’ın zaferlerini müjdeleyen kehanetlerinden ve makamından ötürü “Feyizler Kaynağı ve Gaip Âleminin Açık Aynası”, “Gaip Âlemin Habercisi”, “Seyyidü’l Budala” (Abdalların Efendisi) (Gel; 2006:153), “Kütbu’l Meczûbin” (Tihranî, 2001:170) “Meczup” (Kerbelaî, 1383:450), Kutbu’l Budala (Abdalların Kutbu), Tacü’l Meczûbin

(Meczupların Tacı) (Tihranî, 2001:155) gibi lakapları ile anılan Baba Abdurrahmân, sultanın sarayında diğer dervişlerden farklı bir konumda yer almıştır. Sarayda Uzun Hasan Bey ile birlikte yemek yiyen, yaptığı meczûbi davranışları ile dikkat çeken Baba Abdurrahmân halk tarikatının lideri olarak, sultan ve çevresinin saygınlığını kazanıp sarayda sağlam yer ediniş, güç kazanmıştır. Çok sık gösterdiği kehanetler ve mucizevi deliller sayesinde saraydakilerin şaşkınlığı ile birlikte sultanın gönlünde kıymetli ve üstün bir yer edinmeyi başarmıştır. Öyle ki Akkoyunlu divanında münşilik ve kadılık yapan Ebu Bekr-i Tirhanibile Baba Abdurrahmân'ın kerametlerine inanarak ve şaşırarak eserinde yer vermiş ve onu kazanılan seferlerin müsebbibi olarak göstermiştir. Özellikle Uzun Hasan Bey'in Karakoyunlular, Gürcüler, Timurlular ile yaptığı seferlerde zaferler müjdelemiş olması saraydaki konumunu sağlamlaştırırken, ona olan inancı ve saygıyı güçlendirmiştir. Baba Abdurrahmân'ın eskiden beri birbirlerine düşman olan Akkoyunlu-Karakoyunlu seferleri için bir takım kehanetlerde bulunduğunu ve yaptırımını Tihranî'nin ve Kerbelâî'nin eserlerindeki kehanetler ile ilgili rivayetlerden yola çıkarak çözümleyebiliyoruz (Tihranî, 2001:155; Kerbelâî, 1383:450). Nitekim Karakoyunlu Sultanı Cihânşâh'ın, Akkoyunlu Mirzası Cihangir'e yardım için gönderdiği (Rumlu, 2006:267; Tihranî, 2001:155) Rüstem-i Tarhan'ın yenilmesi ve öldürülmesine dair farklı zamanlarda bulunduğu kehanetleri sultanı, devlet erkânını ve orduyu ümitlendirmiş ve cesaretlendirmiştir. Tihranî "Sahip Kıran'ın alt sofadaki yatakta uykuda olduğu sırada Baba Abdurrahmân acele gelip çadırın çivilerini sağlamlaştırdı. Kendi kendine konuşup dolaşırken çadırın bir direğinin düşmüş olduğunu gördü. O direği düzeltti. Sonra Sahip Kıran ata binip divan-hane'ye indi. Emirler, devlet erkânı, inak, ordu ayamı ve askerler saltanat dergâhına koştular. Sofra kurdular. Baba Abdurrahmân tekrar toplantı yerine koştı, her birine vurmaya, ortaya çekilmiş yemeği herkese vermeye başladı. Sonra Uruk Muhammed'in kemerinden kılıcı çıkarıp bir tasa vurarak "Bu İbn Tarhan'ın kellesidir" dedikten sonra kılıcı bıraktı. Bir ipi ortasından tutarak Sahip Kıran'ın beline bağladı, toplantı yerinden bir sürahi alıp onun eline vurarak "İçkorkma", "Hepsi senindir"(Aktaran Tihranî, 2001:155; Kerbelâî, 1383:451) şeklinde dervişin müjdeyi verme hallerini, kerametini ve şahit olduğu olayları aktardığımızı görmekteyiz. Dervişin çadırın iplerini sağlamlaştırması devleti ve toprağı sembolize ederken, kılıç ile tasa vurma Akkoyunlu zaferinin müjdesi olarak verilmeye çalışılmıştır. Nitekim Karakoyunlu-Akkoyunlu mücadelesinde Karakoyunluların sultandan sonraki en önemli devlet adamı Emir Rüstem-i Tarhan esir düşmüş, Akkoyunlular tarafından öldürülmüştür¹.

Bunun üzerine Tihranî'nin bu konudaki yorumu "Baba Abdurrahmân'ın işareti gerçekleşmiş oldu" diyerek (Aktaran Tihranî, 2001:170) Rüstem-i Tarhan'ın Uruk Muhammed'in kılıcını seçmesi de kehanete olan inancı artırmıştır. Tihranî ve Kerbelâî'nin benzer şekilde anlattığı rivayette "Onun buyruğu üzere Rüstem-i Beğ'i cellada teslim ettiler. Onu seyretmek için büyük bir kalabalık meydana geldi. Cellat onun kanını dökmek için hazır oldu. Rüstem fazla acı çekmemek için kılıcın

keskin olup olmadığını sordu. Kılıcı gösterdikleri zaman onu kabul etmedi. Uruk Muhammed-i Tuşmal'ın kılıcını isteyerek “beni bu kılıçla öldür” dedi. O kılıç Seyyidü'l Budala, Kütbü'l Meczûbin Baba Abdurrahmân'ın Ak ziyaret mevkiinde Hz.Sahib Kıran'ın beline bağlayıp tasa vurarak “İbn-i Tarhan'ın kellesidir” dediği kılıçtı. Bu da o hazretlerin gerçekleşen kerametlerinden biriydi. Bütün Akkoyunlu bu keramete şahit oldu” (Aktaran Tihranî, 2001:170; Kerbelâî, 1383:451) diyerek Baba Abdurrahmân'a olan inancı pekiştirmektedir. Yine Karakoyunlu-Akkoyunlu seferlerinden Karakoyunlu Sultanı Cihânşah ile yapılan mücadelede başka bir kerametinden bahsetmiştir. Tihranî “Bu durum onun devletinin yıkımının ve bizim gelişmemizin ipuçlarıdır. Öyle görülüyor ki devletin sırası bize gelmiştir. Gaip âlemin habercisi Baba Abdurrahmân'ın “Karakoyunlu zulmü ve fitne fesadı son haddine ulaştığı için Yüce Tanrı'nın iradesi, ateş saçan kılıcın şimşegiyle onların zamanını damarını çıkarma noktasına takılmıştır” şeklinde değindiği konu zaman zaman ortaya çıkmaktadır. Feyizler kaynağının ve gaip âlemin açık aynası olan o meczûpların tacının mübarek kalbi, bunu görmüştür. Onun coşkulu sözleri, meczûbane hareketleri ve duruşları Karakoyunlu devletinin yıkılışını göstermekteydi”(Aktaran Tihranî, 2001:170) şeklinde aktardığı bilgilerden yola çıkarak Baba Abdurrahmân'ın kalp gözü ve meczûbane hareketleri Akkoyunlu zaferinin işareti olarak yorumlanır (Tihranî, 2001:170).Josaphan Barbaro da bu dervişin Karakoyunlu seferi öncesi bir takım kehanetlerde bulunduğu şahit olmuş, ancak dervişin cezbe haline ve kehanetlerine inanmayarak onun saraydaki konumu hakkında benzer bilgileri bize aktarmıştır: “Bir başka zaman Şah'ın yardımcılarında olup, sarayda sofrada oturan bu dervişlerden birini gördüm. Bu sırada Sultan Uzun Hasan Bey, şimdi Türkmen ülkesi diye anılan Büyük Ermenistan'da idi. İran'a gelip o sıralarda İran ve Çağatay² hükümdarı olan Cihânşah ile savaşmak istiyordu. Bu derviş gelip şah ve saray ileri gelenlerinin sofrada olduğu sırada elindeki asayı kapların ortasına fırlattı. Bazı şeyler söyleyip bütün kapları kırdı. Bu eblehi herkes iyi bir ebleh sanıyordu. Şah “dervişin ne söylediğini” sordu. Dervişin söylediklerini anlamış olanlar: “Diyor ki şah muhakkak zafer kazanır ve düşmanlarının tıpkı kırılmış tabaklar gibi mağlup eder” dediler. Şah “Doğru mu söylüyorsunuz” diye sordu. Herkes dervişin böyle şeyler söylediğini tasdik edince, Şah savaştan dönünceye kadar onu koruyup kollamalarını emredip onu yüceltme ve saygı gösterme sözü verdi. Şah savaşa gidip düşmanını yenip öldürdü, bütün İran'ı hatta Herat'ı aldı. Bütün ülkeyi kendisine tâbi kıldı. Sonraları sözünü unutmadı o eblehi yanına getirmelerini ve ona saygılı davranmalarını emretti”(Aktaran Barbaro, 2005:106) şeklindeki cümlelerden ve dervişe koyduğu ebleh sıfatından derviş-sultan ilişkisinin yanında saraydaki nüfuzunu çözümleyemediğini göstermektedir. Bu da pek tabii doğaldır; çünkü seyyah eski Türk geleneğini kam ve şamanların kehanet, mezcûbi hallerin devamı ve İslami inançla harmanlanan yeni Türk-İslam sentezinin ortaya çıkardığı bu gibi cezbe ve rind durumlarını yabancı bir göz olarak anlayamamıştır. Öte yandan Akkoyunlu sultanları Türkmen geleneği olarak Türkmen kabilelerinin arasında yayılmış olan dini tarikatların ve bu tarikatları temsil eden

şahısların nüfuzunun kendiliğinden meydana çıkmasına (Barkan, 2008:23) izin vermekle kalmayarak onları himaye edip, devletin kontrolünde tutmaya çalışmıştır.

Karakoyunlu ile yapılacak bu sefer için rüyalar ve meczup davranışlarda sadece Baba Abdurrahmân değil Uzun Hasan Bey'in etrafındaki diğer salihler de sultana garip olaylar arz edip, onu sefer için teşvik edip, zafer müjdecisi olmuşlardır³. Akkoyunlu-Karakoyunlu arasında Sancak mevkiinde, iki sultan arasında yapılan savaşta Sultan Cihânşah'ın ordugahı dağıtılarak, Cihânşah'ın oğulları ve emirleri öldürülmüştür⁴ (Tihranî, 2001:258; Mirhvand, 2002:5622; *Tarih-i Kızılbaşân*, 1361:14; Tursun Bey, 1977:152; Budak, 2000:64; Semerkandî, 2004: 962).

Baba Abdurrahmân, Uzun Hasan Bey-Timurlu Ebû Said arasında yapılan mücadelede de zafer habercisi olmuştur. Ebû Said Timurluların eski hâkimiyetini yeniden sağlamak ve Karakoyunlu Hasan Ali'ye yardım edebilmek için Azerbaycan bölgesine gelmiştir (Semerkandî, 2004:990). Uzun Hasan Bey sefer hazırlığı içerisindeyken önce Kur'an falına baktırılmış “Onların altını üstüne getirdik” ayeti ile birlikte rüyasında bir evin kapısının açıldığını ve Baba Abdurrahmân Şâmî'nin “İran Turan senindir” dediğini duymuştur. (Tihranî, 2001:288) Uzun Hasan Bey'in savaş öncesi aldığı zafer müjdesi ona olan itikadını artırırken, güçlü ve savaşkan bir ruh haline bürünmesin maneviyatını güçlü tutmasını sağlamıştır (Tihranî, 2001:293).

Aynı seferle ilgili Baba Behram Çelebî adında başka bir derviş de zafer müjdecisi olmuştur. Tihranî, Baba Behram Çelebi'nin müjdesini şu şekilde aktarır: “Uzun Hasan ata bindiği sırada sağ ve sol cenah onu görmedi. Sanki onun o binişte iradesi yoktu. Gaip gelen bir işaretin hükmüyle binmişti. O menzilde muzaffer askerlerden az bir kısmı ona doğru ulaştı. Yine o yurttan salih bir kişi sahil bir rüyasında, Baba Behram Çelebi'nin boynu kısa ve ayağı kırmızı bir deveye bindiğini ve işaret ederek “Düşman budur, git bak onu yere vuruyorum “ deyip o deveyi tutup yere vurduğunu gördü” (Aktaran Tihranî, 2001:293-294)

Bu anlatımda deveyi yere vurma düşmanı yenmeyi sembolize ederken seferin hayırlı olacağına da delalettir. Nitekim Uzun Hasan Bey, söz konusu dervişlerden aldığı manevi desteklerin yardımı ile Karakoyunluların gücünü kırıp doğuya doğru genişlemiş ve 1469 yılında Karakoyunlu Hasan Ali'yi sonrasında Maverâünnehir ve Horasan hâkimi Ebû Said'i yenerek Horasan bölgesine kadar egemen olmuştur. Bölgedeki Türkmen boylarını hâkimiyeti altına alarak güçlü bir ordu ile sınırları geniş bir devlet kurmayı başarmış, kendisini büyük bir Sultan olarak görüp, Doğu İmparatorluğunu kurmaya çalışmıştır (Akkoyunlu-Şen, 2003:366).

Akkoyunlu himayesinde bulunan başka bir derviş ise Hüseyin Seyyid Abdü'l Gaffar Tabataba'idir. “Gaip ilimlerinde bilge” olarak tasvir edilen Abdü'l Gaffar Tabataba'i, 1467 yılından önce Akkoyunluların Azerbaycan'ı ele geçireceğini müjdelemiş, kehanetinin doğru çıkması üzerine fetihten sonra bölgenin şeyhülislamlığına

atanmıştır. Tihranî “Abdü’l Gaffar Tabataba’i için Kirman’ın velayet soyunun yüce seyyidlerinden olan, gaip ilimlerinden ve ilahi bilgilerde uzun ele ve bilge bir kalbe sahip olan mutluluğun kendisine sığındığı İslam ülkelerinin kendinden razı olunanı temiz soyun evlatlarının övücü, nurani milletin seçkini Hazret-i Seyyid” şeklinde sözler ile övmüştür (Aktaran Tihranî, 2001:298). Ebû Said’in naaşının annesi tarafından taşınması sırasında esir düşen Abdü’l Vehhab’ın esirlikten ve ölümden kurtulmasında Abdül-ü Gaffar’ın Akkoyunlu yönetiminden ricada bulunması onun sarayda ne kadar sözü dinlenen bir zât olduğunu kanıtlamıştır (Tihranî, 2001:298; Rumlu, 2006; 470). Bu seferle ilgili diğer bir olay Azerbaycanlı tüm derviş ve pirlerin devletinin bekasını ve topraklarını genişletmek isteyen Uzun Hasan Bey’i rüyasında Tebriz tahtına oturduğunu görmüş olması (Woods,1993:184-185) sultanın manevi dünyasına ve hükümdarlık motivasyonuna olan etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Başka bir örnekte ise Kübrevî tarikatının Azerbaycan bölgesinin kurucusu Ahmet Lale’î’nin bir müridinin Akkoyunlu Uğurlu Muhammed’in, Karakoyunlu Hasan Ali’yi Hemedan dışında yeneceğini müjdelemesi de önemlidir. Daha sonra Ahmed Lale’î, Uzun Hasan’ı Kur’an ayetleriyle uyumlu yetki sahiplerinden biri olarak tanımıştır (Woods,1993:184-185).

Dönemin tanınan ve itibarı yüksek olan siyasi ve manevi açıdan önemli rol oynayan dervişlerden bir diğeri de İbrahim Gülşenî’dir. İbrahim Gülşenî, Sultan Yaküb döneminde cezbe haline girip, elinde şarap şişesiyle çarşıda defalarca dolaşmış, melamitavıra girmiştir (Gülşenî,1982:59). Tebriz halkı onu başına kuzu postu sarınmış, derbeder, kendinden geçmiş, Tanrı ile hemhal olmuş, artık başka bir şey görmeyen daha çok harabelerde, ıssız yerlerde ağlarken, kendisine bırakılan yemeği toplayıp, hayvanlara verirken görmeye başlamıştır ve onun bu cezbe halinin uzun sürdüğü kayıtlarda yer almıştır (Gülşenî, 2014:19). Sultan Yaküb askerinin maneviyatını güçlendirmek için çoğu zaman seferlerde onu da yanında götürmüştür (Azamanat,2000:302). Örneğin Ahıska Kalesi’nin kuşatması esnasında Sultan Yakübondan manevi güç ve strateji desteği almış, kaleyi bir türlü ele geçiremeyince çareyi Kadı İsâ’ya “Şeyh’ten dua iltimas eyle, ola ki ka’lafet mola” (Aktaran Gülşenî, 2014:117) diyerek dervişten dua istemekte bulmuştur. Kadı İsâ es-Savecî, İbrahim Gülşenî’ye sultanın ricasını iletildiğinde “Şeyh Dede hazretlerinin rızasına mevkûftur. Humsdanbir nesne tayineylen bu Cuma feth olunur” (Aktaran Gülşenî, 2014:117) dedikten sonra derviş ile Sultan kaleye yürümüşler ancak ele geçirememişlerdir. İbrahim Gülşenî mahcup olup bir köşeye varıp murâkıb olduktan sonra Sultan’a “Sabr İdün feth bizimdir” der. Kısa bir süre sonra kale ele geçirilir (Aktaran Gülşenî, 2014:117) Bu rivayetlerin yanı sıra kazanılan bu kuşatmada elde edilen başarı müritleri tarafından İbrahim Gülşenî’ye mal edilmiştir (Konur, 2002:536-537). Hatta eserinde “Yüce Allahû Teâlâ’nın inayeti, Resûlullahsallahûaleyhî ve sellemünmu’cizati, şeyhün ve evliyanun himmeti ile kalenin feth olunduğu” yazılmaktadır (Gülşenî, 2014:117).

Aynı şekilde Safevi-Akkoyunlu mücadelesinde yine İbrahim Gülşenî söylemler ve öngörüsü ile Sultan Yakûb'a destek olmuştur. Örneğin Sultan Yakûb, Safevi Şeyh Haydar'a karşı sefere çıkacağı dönemlerde adı belli olmayan bir şeyh Kazvin'de Şeyh Haydar'ın galip geleceğine dair ulema kehanetlerde bulunmuştur. Bu haberleri duyan Sultan Yakûb'un yardımcısı Kadı İsâ es-Saveci, tereddüde kalıp İbrahim Gülşenî'ye olanları anlatmıştır. İbrahim Gülşenî ise kafası karışan devlet erkânına eğer Şeyh Haydar başarılı olursa Halveti tacını artık giymeyeceğini, yenilir ise de o şeyhin tacının başından gitmesini ve bundan sonra fitne ve fesada kimsenin cesaret etmemesini söyleyerek geleceğe dair öngörü ve yönlendirmelerde bulunur. Nitekim bu konuşmadan on gün sonra Şeyh Haydar yenilir, kellesi Sultan'a getirilir (Gülşenî, 1982:194-195). Aynı şekilde 1482 yılında Memlûklerin Akkoyunlu üzerine yaptığı bir akının durdurulmasında İbrahim Gülşenî'nin manevi desteği olmuştur (Gülşenî, 2014:19). Bu motivasyon ve yönlendirmeler Sultan Yakûb üzerinde öyle etkili olmuştur ki İbrahim Gülşenî'ye Tarhanlık hükmünde nereye giderse gitsin, ne yaparsa yapsın onu kimsenin engellememesi üzerine hüküm vermiştir (Gülşenî, 1982:77). İbrahim Gülşenî, gaybı bilme ve ölüm tarihlerini doğru tahmin etme ile ilgili bir takım kehanetlerde de bulunmuştur. Uzun Hasan Bey'in ölümünü önceden bildiği rivayet edilir. Günlerden bir gün sarayda görevli olan Kadı Hasan'a, sultana giderek ahiret için hazırlık yapmasını söylemesini ister, Kadı Hasan Sultan'a mesajı iletir. Nitekim sultan bu kehanetten 42 gün sonra vefat eder. Aynı şekilde Sultan Yakûb'un ölümünü de rüyasında görmüş ve haber vermiştir, bu haberden 12 gün sonra sultan hakkın rahmetine kavuşmuştur (Gülşenî, 2014: 283; Konur, 1998:90). Başka bir derviş Ömer Ruşenî de Sultan Yakûb'un Mısır sultanı olacağını belirterek kehanetlerde bulunmuştur (Tavukçu, 2018:25).

3. Cihatçı Bir Üslup ve Yönlendirme

Dervişlerin çoğu sultanı yönlendirmede savaştı ve cihatçı bir üslup, dil ve psikoloji ile hareket etmişlerdir. Örneğin Baba Abdurrahmân'ın mesajları incelendiğinde cesaret verici, teşvik edici bir dil kullandığı göze çarpmaktadır. Mesela yukarıda zikrettiğimiz rivayetin bütününde seferin zafer müjdesi verilirken Sultanın önüne koyduğu sürahideki suyu “İç korkma”, “Hepsi senindir”(Aktaran Tihranî, 2001:155) gibi sarf ettiği sözler teşvik edici ve cesaretlendiricidir. Yine Karakoyunlular ile yapacağı sefer öncesinde sofrada yemek yerken şişten sıcak bir kebab çekip ona “Ey Purnak! Onu yakala ve öldür”(Aktaran Tihranî, 2001:251) buyurması da motivasyonun şiddeti açısından dikkat çekicidir. Sofraya fırlatılan asa ve kırılan tabak betimlemesinde düşman-tabak ilişkisi kurularak hırslı, şiddetli ve savaştı bir üslup kullanılmıştır. Tihranî bu olaylar ve söylemlerden sonra Uzun Hasan'ın Baba Abdurrahmân'a olan güveninin daha da arttığını belirtir(Tihranî, 2001:251). Benzer şekilde derviş Baba Behram Çelebi'nin “Düşman budur, git bak onu yere vuruyorum” (Aktaran Tihranî,

2001:293-294) deyip deveyi tutup yere vurması tıpkı Baba Abdurrahmân gibi savaşı ve cihatçı bir üslup kullandığını gösterirken aslında düşmanı güçsüz ve beceriksiz gösteren bir tavır takınılmıştır (Tihranî, 2001:293-294).

4.Yüksek Memuriyetler ve İmtiyazlar

Akkoyunlu sarayında dervişlerin çoğu ciddi itibar görür, onlara iyi bakılır, önemsenirler ve tüm ihtiyaçları divandan sınırsız karşılanırdı. Söyledikleri kehanetlerin doğru çıkması üzerine şeyhü'lislamlık, nişancılık, tarhanlık, divandan özel ve sınırsız bütçe ayrılması, tekke yapımı, toprak, bağ, bahçe verilmesi ile ödüllendirilirdi. Çoğu derviş arazi bakımından imtiyazlı, askeri ve sivil görevler alırken yüksek memuriyetliğe getirilip bazı imtiyazlar elde edebilmişlerdir. Nitekim bu konu Uzun Hasan'ın sarayında misafir olan Josaphan Barbaro'nun da dikkatini çekmiş ve dervişler için "İyi yaşıyor, güzel elbiseler giyiyordu" Bir gün benimle arkadaş olan bir Türk'ün çadırında oturmuştum ki bu dervişlerden biri geldi. Benim Türk arkadaşım ona "O deli dervişin durumu nasıl, acaba delilik yapıyor mu sohbet ediyor mu ve yemek yiyor mu?" diye sordu. Her ay dönüşümlü deliliği vardı. Bazen iki üç gün bir şey yemiyor, öyle delilikler yapıyor ki mecburen onu zincire bağlıyorlar. Güzel konuşuyor ama hepsi manasız ve amaçsız sözler. Ona her ne verilirse yiyor. Ama bazen elbisesini diğer başka şeyleri parçalıyor" dedi. Türk arkadaşım ona: Bütün bu harcamalar için parayı nereden temin ediyorsunuz diye sordu? Bu iş için belli bir miktar ayrılmıştır. Eğer onlar Divan'dan daha çok para isterlerse tekrar ödenir" diye cevap verdi. Böylece şu neticeye ulaştı: O memleketlerdeki delilerinin işleri iyidir, dervişler daha az zahmet ve çalışma ile para kazanabiliyorlar"(Aktaran Barbaro, 2005:106-107) şeklinde söylemiştir. Bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere dervişler devletin idaresinde söz hakkı aldıkları gibi devletin resmi görevli dervişleri olarak görülmekte ve onlara divandan özel bir bütçe ayrılmakta idi. Divandaki bu bütçe karşılığında dervişler ordu ve sultan için dua edecek, sefer öncesi ordunun ve sultanın moral ve motivasyonu için pozitif kehanetlerde bulunacak, gerektiğinde ordu ile sefere çıkıp savaş esnasında dua edecektir. Diğer taraftan orduda dua ve kehanetler ile dini karakterlerin ulema yerine derviş ve şeyhlerden seçilmesi maneviyat ve motivasyon açısından önemli görülmekteydi. Nitekim derviş yâda şeyhin manevi güçlerini kullanarak savaşın seyrini değiştirebileceği, seferin sonucunu müjdeleyerek orduya, emirlere ve sultanı motive edip, cesaretlendirdiği gerçeğinin yanında kehanetlerin gerçekleşmesi durumunda ise devlet bürokrasisinde önemli görevlere getirilerek mükâfatlarını almışlardır (Işık, 2015:363-364). Dolayısıyla dervişler zaman zaman sarayda etkin görevlere de getirilebiliyorlardı. Örneğin İbrahim Gülşenî, Uzun Hasan Bey döneminde nişancılık görevine getirilmiştir (Dedeyev, 2004:194). Yine Sufî Dede Ömer Ruşenî, Uzun Hasan Bey ve eşi Selçuk Hanım'ın yakınlığını kazanmış, hürmet ve itibar görmüş önemli dervişlerden bir diğeridir. Hatta Uzun Hasan Bey onu Tebriz'e davet edip Karakoyunlu tekkelerinden birini Dede Ömer Ruşenî'ye vermiştir (Hinz, 1992:105). Bazı kayıtlarda ise Dede Ömer Rüşenî'ye Tebriz'de Selçuk

Hatun'un bir tekke yaptırdığı ve bu tekkenin yapımı sırasında Ruşenî'nin müridleri ile birlikte çalışıp bazı kerametler gösterdiği rivayet edilir. (Tavukçu, 2018:24). Hatta Sultan Yakûb ile ilgili beyitlerinde bir takım öngörülerde bulunur ve "Tebrizliler Hazret-i Sultan Yakûb'un uğuruyla, Muhammed sohbeti yaparlar. Tebriz'in cezbesi şahları onun ayağını öpmeye getirir" diyerek Sultan Yakûb'un manevi gücünü kuvvetlendirmiştir (Aktaran Tavukçu, 2108:25). Ayrıca Uzun Hasan diğer bir derviş Baba Abdurrahmân'a soyurgal vermiş, müridleri için Helalhânelerde günlük 500 kişiye yemekler dağıttırmıştır (Tihranî, 2001:338). Dolayısıyla Akkoyunlu yöneticileri dervişlerin mensup olduğu tekke, vakıf vb. kurumlara yardımda bulunmuş ya da doğrudan dervişlerin müridlerine ve tarikat müntesiplerine meclis-i hümayundan yardım sağlamıştır (Tihranî, 2001:338). Bazı dervişler Akkoyunlu yönetiminde sultan değişmiş olsa bile konumunu ve makamını korumayı başarmışlardır. Nitekim Ömer Ruşenî, İbrahim Gülşenî'ye Uzun Hasan'ın ölümünden sonra oğulları Sultan Halil ve Sultan Yakûb döneminde ihtiram gösterilmiş ve baş tacı edilmiştir (Mukaddem, 1396:649).

5. Sefere Katılma ve Elçilik Görevi

Akkoyunlu ordusunda çoğu zaman şeyh ve dervişler sultan ile birlikte sefere giderdi hatta sultan göç ederken dervişlerden önemli gördüklerini yanında götürürdü. Böylece şeyh ve dervişler askerin arasında fetih hareketlerine katılarak gerek yeni ele geçirilen topraklarda, gerekse eskiden fethedilen yerlerde etkin rol oynamaları kolay olur, rahat ve serbest bir şekilde faaliyetlerini sürdürebilme imkânı da yakalardı. (Ocak, 1981:37). Öte yandan ordunun moralini yükseltip, cesaretlendirici söz ve tavırlarda bulunarak motivasyon sağladıklarından, kaybedilecek bir savaş bir anda kazanılabildi. Örneğin Uzun Hasan Bey başta Baba Abdurrahmân olmak üzere birçok derviş seferde yanında götürerek, ordunun savaş sırasında moral ve motivasyonunun yükseltmelerini istenmiştir. El üstünde taşınan bu dervişlerin korku, panik ve geri çekilme anında ordu üzerinde etkin rolleri bulunmaktadır. Josaphan Barbaro dervişlerin katıra binerek ya da yaya olarak yolculuk yaptığını ifade eder "Şah göç ettiğinde bozkıra ve ovaya gittiğinde derviş de cübbe giyiyor, onu katıra bindiriyorlar, ellerini ön taraftan cübbenin altından bağlıyorlardı. Bazı kereler tehlikeli delilikler gösteriyordu. Bunun gibi dervişlerden pek çoğu yaya olarak onun yanında gidiyordu" şeklinde belirtir (Aktaran Barbaro,2005:106). Nitekim Uzun Hasan Bey'in Karakoyunlu bölgesine yaptığı seferde Baba Abdurrahmân'ı bizzat yanında götürdüğü kayıtlara geçmiştir. Baba Abdurrahmân, Uzun Hasan'ın katılamadığı seferlerin bazılarında ise sefere çıkan diğer mirza ya da komutanların yanında bulunmuştur. Örneğin Karakoyunlular ile yapılan sefere şehzade Halil ile birlikte saltanat ordugâhına katılmıştır. Savaşta öldürülenlerin kellelerini beldelere ve vilayetlere gönderirken, korkudan dağılmış olan Akkoyunluları yüreklendirip cesaretlendirme işi yine Baba Abdurrahmân'a verilmiştir. Tihranî Kitab-ı Diyarbekriyye adlı eserinde "O Baba Abdurrahmân-ı Hüseyin-i İnak'ı attan indirip Sahip Kıran'ın huzuruna çektikten sonra onu tekrar

ata bindirip Cihâşah Mirza'ya yollamıştır" (Aktaran Tihranî,2005:254) şeklindeki açıklamada dervişin bizzat olay yerinde ordunun ve sultanın üzerinde etkin manevi gücü bulunduğunu görmekteyiz. Diğer bir örnekte ise Uzun Hasan Bey'in 1463 yılında Gürcistan kralı VIII. Giorgi'nin üzerine düzenlediği seferde ordu komutanı Timur Bey ile birlikte Derviş Gilakî'yi göndermesi (Hınc,1992:120) dervişlerin ordu ve seferdeki görevlerinin Akkoyunlu ordusunun kurumsal yapısı içerisinde bir birime dönüştüğünün kanıtıdır. Devvanî'nin Uzun Hasan'ın ordusundan bahsederken sultanın huzurundan ordu mensuplarının geçtiğini ve bunun üç gün sürdüğünü söyler. Nitekim ilk gün seyyidler, âlimler ve İslam imamları, kebiriyye ve mürşidiyye halifeleri, birçok Kur'an hafızı, kuran ve ezan okuyanlar, bayraktarlar, nağracılar, Ahmedi dervişleri, kendi geleneklerinde olduğu gibi Ahmedi bayrağı, kaval ve ney ile birlikte katıldıklarını belirtmiştir (Devvanî,1335:25-36). Buradan da anlaşıldığı üzere dervişler, seyyidler, âlimler Akkoyunlu ordusunun manevi gücünü oluşturan en önemli birimlerden biridir.

Dervişler kimi zaman savaş ve sefer hazırlığı sürecinde güvenilir ve geniş kitlelere hitap etme, kabul görme gibi özelliklerinden dolayı elçilik görevi verilmiştir. Örneğin Uzun Hasan Bey, Karakoyunlu Sultanı Cihâşah'a sefer öncesinde seyyidlerin seçkini olan İslam işlerine hâkimiyeti ile tanınan Kadı Alaaddin Ali'yi hediyeler ile birlikte Sultan Cihâşah'ın yanına göndermiştir. Ancak Cihâşah onun elçiliğini ve getirdiği hediyeleri kabul etmeyerek geri yollamıştır (Tihranî, 2001:251). Aynı şekilde derviş Sirâceddin Kasım b.Kadı Ömer, Uzun Hasan Bey döneminde Fatih Sultan Mehmed'e özel elçi olarak gönderilmiştir (Kerbelaî, 1383:90). Fatih Sultan Mehmed'e gönderilen başka bir derviş ise Halveti tarikatı mensubu Pir Ahmed'dir. Uzun Hasan tarafından iki kez Osmanlı sarayına gönderilmiş, hürmet ve ilgi ile karşılanan derviş, Aysofya Cami'nde vaazlarda bulunmuştur (Dedeyev, 2004:136). Aynı şekilde Timurlu hükümdarı Ebû Said ile yapılacak olan seferde bu kez Nimetullah Sanî elçilik görevinde bulunmuştur (Tihranî, 2001:288). Sonuç olarak Akkoyunlu sarayında yarı resmi görevlerde bulunmuşlardır. Ancak birçok derviş ilmiye zümresine intisap edip, yarı bürokratik görevler aldıktan sonra dervişlik ve sufilikte karar kılmışlardır.

6.Sonuç

Sonuç olarak, tasavvuf ehli şeyh ve dervişler, Eski Türk geleneğinin getirdiği bir alışkanlık ile devlet yönetim biçiminin örneklenmesi ve bölgede yaşanan siyasi, dini ve iktisadi istikrarsızlık gerek devleti gerekse toplumu şeyh ve dervişlerin tekkelerine iterken, sultanlar ise arkasına büyük kitleler toplayan dervişleri sarayında himaye edip, divandan bütçe ayırıp onlara itibar göstererek kendi coğrafyasında güçlü kalmanın yolu olarak görmüştür. Özellikle Akkoyunlu Sultanı Uzun Hasan Bey bu dervişleri sarayında himaye etmiş, onları devletin önemli kararlarını danışacağı, seferlerin akıbetini ve geleceğini sorabileceği, sefer sırasında orduya güç verebilen görev atfetmiş ve önemli bir konuma yerleştirmiştir. Biraz mezcûb, biraz kehânet

gösterebilen, tasavvuf alt yapısı kuvvetli bu dervişlerin özellikle seferler ile ilgili söyledikleri kehanetlerin tutması onların devletin çeşitli kademelerinde önemli görevlere getirilmesine, toprak, tekke vb. manevi dünyadan maddi gerçeklik ve makam ile ödüllendirilmelerine sebep olmuştur. Nitekim Akkoyunluların devletin bekâsı ve fetih politikasının sonucu topraklarının genişlemesinde meczûb, esrarengiz ve tasavvuf ıstılahına bağlı olan kişilerden ve onların bağlı bulunduğu dini kurumlardan yardım aldıkları bir gerçektir. Öte yandan geniş halk kitlelerini emri altında tutabilmek için halkın üzerinde nüfuzu olan bu dervişleri kırmamaya özen gösteren Akkoyunlu yönetimi bu tavrını devlet siyaseti haline getirmeye çalışmıştır.

Akkoyunlu dervişleri bütün varlıkları ile ilahi cezbeye adanmış, sürekli bu durumda yaşayan şahsiyetler olarak profil çizmiştir. Ayrıca meczûbi bir tavırla kehanette buldukları olayları kendilerinden geçme, delişmen bir tavırla sergileme, kanıtlama ve etkileme çabası görülmektedir. Savaşçı ve cihatçı bir üslup kullanan bu dervişler sultanın ruhani dünyasına girmekle kalmayıp, iç ve dış siyasetteki kararlarında etkili olmak için devlet hiyerarşisinde tarikatları ile birlikte kendilerine yer edinmeye çalışıp bazı imtiyazlar elde etmişlerdir.

Sonnotlar

- 1 Bu seferde Rüstem-i Tarhan ile birlikte Karakoyunlu emirlerinden Ali Şeker, Muhammed Bey ve çok sayıda emir ve nöker esir alınmış ve öldürülmüşlerdir (Nevaî, 1341:716; Kerbelâî, 1383,601).
- 2 Seyyah burada bir yanlışlık yapmış Çağatay değil Karakoyunlu sultanı olmalı idi.
- 3 Tihranî, Uzun Hasan Bey'in rüyalar dışında Kuran'ı Kerim'den, Mevlana'nın Mesnevi ve Aşıkpaşa'nın Garipname adlı eserinden fal tuttuğunu da belirtmiştir (Tihranî, 2001:251).
- 4 Uzun Hasan Bey yanına 6.000 atlı alarak sabahın erken saatlerinde Cihânşah'ın ordugâhına ani bir şekilde baskın yapmıştır. (Tihranî, 2001:258)

Kaynaklar

- Akkoyunlu, N.A; Şen, Adil. (2003). *Türkmen Akkoyunlu İmparatorluğu*, Ankara: Grafik Yayınları.
- Anonim. (1361). *Tarih-i Kızılbaşân*, Haz. Mir Hâşim Muhaddis, Tahran: İntişarat-ı Behnam.
- Azamanat, Nihat. (2000). "İbrahim Gülşenî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.21, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 301-304.
- Barbaro, Josaphan. (2005). *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*, Çev. Tufan Gündüz, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Barkan, Ömer Lütfi. (Yayın yeri ve yılı belirtilmemiş). *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Hamle Yayınları.
- Çetin, İsmet. (2007) .“Türk Kültüründe Bab(Baba)/Ata Geleneği” *Milli Folklor Dergisi*, S.76: 70-76.

- Çınar Karadağ, Gülay. (2017). “Dini Otoritenin Temsilcisi Şahlar ve Şii Ulemayla İlişkisi”, *İran Çalışmaları Dergisi*, C.1, Sayı 1, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Dedeyev, Bilal. (2004). “XV.Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti –Azerbaycan İlişkileri”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Devvanî. (1335). “Arz-ı Sipah-ı Uzun Hasan”, *Mecelle-i Danişkede-i Edebiyat-ı Danişgâh-ı Tehran*, Nşr.İreç Avşar, S.3/3, Tahran: Danişgâh-ı Tehran.
- Ebu Bekr-i Tihranî. (2001). *Kitab-ı Diyarbekriyye*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Gel,Mehmet. (2006).“Akkoyunlu Uzun Hasan’a Çok Yakın ‘Delişmen’-‘Meczûb’ Bir Sûfi: Baba Abdurrahmân (Analitik Bir Yaklaşım Denemesi)”, *EKEV Akademi Dergisi*, S.(10) 28, Erzurum: 143-162.
- Hasan-ı Rumlu. (2006). *Ahsenü’l-Tevârih*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hinz,Walter. (1992). *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd XV. Yüzyılda İran’ın Milli Bir Devlet Haline Yükselişi*, Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hüseyin, Kerbelâî. (1383). *Ravzatü’l-Cinân ve Cennâtü’l-Cenân*, Yay. Cafer Sultan el-Kurraî, C. I, Tahran: Miras-ı Mektub.
- Işık, Zekerriya.(2015). “Manevi ve Psikolojik Bir Unsur Olarak Osmanlı Ordusunda Şeyler ve Değişler”, Birinci Dünya Savaşı’nda Mevlevi Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu, Kırıkkale.
- . (2015). *Şeyhler ve Şahlar*, Konya: Çizgi Yayınevi.
- . (2016). *Devlet ve Tarikat, Osmanlı Toplumunda Devlet tarikat İlişkilerinin İdeolojik ve Sosyolojik Zemini*, Konya: Çizgi Yayınevi.
- İnalcık, Halil. (2005).“Otman Baba ve Fatih Sultan Mehmed”, *Doğu Batı: Makaleleri I*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Konur, Himmet. (1998). “İbrahim Gülşenî (Hayatı, Eserleri, Görüşleri)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- . (2002). “Akkoyunlu Döneminde Tasavvuf”, *Türkler Ansiklopedisi*, c.7, Ankara: Türkiye Yeni Yıl Yayınları, s.536-539.
- Mirhvand. (2002). *Tarih-i Ravzatu’s-Sefa Fi Sireti’l-enbiyâve’lMülûkve’lHulefâ*, Tashih. Cemşid Kiyanfer, C.10, Tahran: İnşirat-ı Esatir.
- Muhyî-yi Gülşenî, (1982). *Menâkıb-i İbrahim-i Gülşenî*, Haz. Tahsin Yazıcı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- . (2014).*Menâkıb-ı İbrâhim-i Gülşenî*, Haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul: Bilnet Matbaacılık.

- Mukaddem Alireza, (1396).“Ruşeni, Dede Ömer”, *Danışname-i Cihan-ı İslam*, c.20, Tahran: Bunyad-ı Dairetül-maarif-i İslamî
- Münşi Kazvîni Budâk (2000). *Cevâhirü'l-ahbâr:Baş-ı Tarih-i İran az Karakoyunlu ta Sal-ı 984*, Haz. Muhsin Behrâm Nejad, Tahran: Merkez-i Neşr-i Miras-ı Mektub.
- Nevai, Abdülhüseyin (1341). *Esnâd ve Mukâtebât-ı Tarihî-yi İran ez Timur ta Şah İsmail*, Tahran: Bungan-ı Tecüme ve Neşr-i Kitap.
- Semerkindî, Abd'ür-rezzak,(2004). *Matla'-ı Sa'deyn ve Mecma'-ı Bahreyn*, neşr. Abd'ül-Hüseyin Nevâi, Tahran: Pejuhaşgah-ı Ulum-i İnsani ve Mutala'at-ı Ferhengi.
- Tavukçu, Orhan Kemal. (2018). *Dede Ömer Ruşenî, Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği, ve Divanının Tenkidli Metni*, Erişim Tarihi:08.02.2018. Users/HP/Desktop/10601dede-omer-rusenipdf.pdf
- Tursun Bey. (1977). *Tarih-i EbûlFeth*, Haz. Mertol Tulum, İstanbul: Baha Matbaası.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1981). “Bazı Menakıbnamelere Göre XIII-XV.Yüzyıllardaki İhtidallarda Heterodoks Şeyh ve Dervişlerin Rolü”, *Osmanlı Araştırmaları II*, İstanbul: 31-42
- Woods, John. (1993). *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, Çev. Sibel Özbudun, İstanbul: Milliyet Yayınları.